

ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΜΚΟ: ΜΙΑ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗΣ ΤΩΝ ΜΚΟ ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΟΜΩΝ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ ΑΠΟ ΤΑ ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΑ ΔΕΛΤΙΑ ΕΙΔΗΣΕΩΝ

Περίληψη

Με αφορμή το μεταναστευτικό ζήτημα, ελληνικές και μη Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ), καθώς επίσης και οι ανεπίσημες δομές αλληλεγγύης έχουν βρεθεί στο επίκεντρο της δημόσιας συζήτησης στην Ελλάδα. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, τόσο η παρουσία όσο και η συνεισφορά τους προβάλλεται με αμφίπλευρο τρόπο από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Σκοπός του παρόντος άρθρου είναι να εξετάσει το ποια είναι η εικόνα των επίσημα θεσμοθετημένων ΜΚΟ και των ανεπίσημων δομών αλληλεγγύης σε ελληνικά τηλεοπτικά μέσα ενημέρωσης εντός του πλαισίου διαχείρισης της προσφυγικής κρίσης. Η έρευνα καλύπτει την περίοδο από τον Αύγουστο 2015, μέχρι τον Οκτώβριο 2016, εστιάζοντας σε συγκεκριμένα συμβάντα εντός του «συνεχούς» του μεταναστευτικού ζητήματος και διεξήχθη με τη μέθοδο ποσοτικής ανάλυσης περιεχομένου.

Λέξεις Κλειδιά:

ΜΚΟ, δομές αλληλεγγύης, μέσα ενημέρωσης, μεταναστευτικό ζήτημα.

Σταμάτης Πουλακιδάκος

Εργαστηριακό Διδακτικό Προσωπικό, stamatisp@media.uoa.gr
Τμήμα Επικοινωνίας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης,
Σχολή Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών,
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Ιωάννα Θωμά

Μεταπτυχιακό Δίπλωμα στην Πολιτική Επικοινωνία και τα Νέα Μέσα,
c1_thom@hotmail.gr
Τμήμα Επικοινωνίας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης,
Σχολή Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών,
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Χρήστος Φραγκονικολόπουλος

Αναπληρωτής Καθηγητής, chfragk@jour.auth.gr
Τμήμα Δημοσιογραφίας και ΜΜΕ,
Σχολή Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών,
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύντομη επισκόπηση ΜΚΟ-δικτύων αλληλεγγύης

Πρόσφατες θεωρίες γύρω από την «κοινωνία πολιτών» και τις συνθήκες ισχυροποίησής της την προσδιορίζουν ως έναν «ενδιάμεσο» χώρο μεταξύ κράτους και αγοράς. Έναν αυτοκυβερνώμενο κοινωνικό χώρο, αποτελούμενο από θεσμούς, ομάδες και οργανώσεις οι οποίες λειτουργούν τόσο κατά του άκρατου ατομικισμού της αγοράς (και των ίδιων των πολιτών) όσο και κατά του κρατικού «αυταρχισμού» (Keane, 1987· Cohen & Arato, 1992· Gellner, 1997· Μουζέλης, 1997). Βασικός άξονας που νοηματοδοτεί την «κοινωνία πολιτών», σύμφωνα με την προηγούμενη περιγραφή-προσέγγιση, είναι ο μη κερδοσκοπικός χαρακτήρας των φορέων που δραστηριοποιούνται εντός της.

Εντός του πλαισίου της «κοινωνίας πολιτών» μπορούμε να διακρίνουμε δύο βασικές κατηγορίες μη κερδοσκοπικών οργανισμών, βάσει του πλαισίου χρηματοδότησής τους, της νομικής τους υπόστασης και της λογικής δράσης τους. Η πρώτη κατηγορία απαρτίζεται από φορείς και ιδρύματα που έχουν συγκεκριμένο πλαίσιο χρηματοδοτούμενης δραστηριοποίησης και νομικά κατοχυρωμένη υπόσταση (Fenton, 2010). Οι φορείς αυτοί προσδιορίζονται με τον όρο Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ), ο οποίος καλύπτει μια σειρά από οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, από ομάδες πολιτικής δράσης, έως αθλητικά σωματεία. Μπορεί να υποστηριχθεί ότι όλες οι ΜΚΟ μπορούν να θεωρηθούν ως οργανώσεις της «κοινωνίας των πολιτών» αν και δεν είναι όλες οι οργανώσεις της «κοινωνίας των πολιτών» ΜΚΟ (Lekorwe & Mrabanga, 2007).

Ο όρος Μη Κυβερνητική Οργάνωση πρωτοεμφανίστηκε το 1945 μετά την ίδρυση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, ο οποίος αναγνώρισε την ανάγκη να δοθεί ένας συμβουλευτικός ρόλος σε οργανώσεις που δεν είχαν ταξινομηθεί ως κυβερνητικές από τα κράτη μέλη. Υπό αυτή τη λογική, οι ΜΚΟ λαμβάνουν διάφορες μορφές και έχουν διαφορετικούς ρόλους σε διαφορετικές ηπείρους, ανάλογα με τις ανθρωπιστικές ανάγκες και τις κοινωνικές συνθήκες (Willets, 2002). Παράλληλα, οι ρίζες τους είναι διαφορετικές ανάλογα με το γεωγραφικό και ιστορικό πλαίσιο εντός του οποίου εμφανίστηκαν. Οι οργανώσεις αυτές έχουν σαν κύριο μέλημα την προώθηση των συμφερόντων των φτωχών, την προστασία του περιβάλλοντος, την παροχή βασικών κοινωνικών υπηρεσιών, και την πολύπλευρη ανάπτυξη των κοινοτήτων εντός των οποίων δραστηριοποιούνται (Cleary, 1997).

Η ανάπτυξη των ΜΚΟ έλαβε χώρα τα τελευταία 15-20 χρόνια όταν οι διεθνείς συνθήκες δημιούργησαν προσοδοφόρο έδαφος. Για την ανάπτυξη αυτή, δύο ήταν οι βασικοί λόγοι: α) η δυνατότητα εξασφάλισης πόρων, ιδιαίτερα σε περιόδους κρίσης, και β) η πορεία εκδημοκρατισμού σε συγκεκριμένες χώρες (Kaldor et al., 2008).

Οι ΜΚΟ ασκούν ιδιαίτερα μεγάλη επιρροή σε θέματα που σχετίζονται με τα ανθρώπινα δικαιώματα και την ανθρωπιστική βοήθεια. Η ισχύς τους βασίζεται -μεταξύ άλλων- και στην εικόνα που παρουσιάζεται από τα μέσα ενημέρωσης. Τα τελευταία αποτελούν τους διαύλους ενημέρωσης του κοινού σχετικά με τα χαρακτηριστικά των διαφορετικών ΜΚΟ, όπως η τεχνογνωσία και η ηθική της κάθε οργάνωσης, η οποία

βάσει της φύσης των ΜΚΟ πρέπει να απέχει από κομματικούς, πολιτικούς ή οικονομικούς σκοπούς (Steinberg, 2011).

Η δεύτερη μεγάλη κατηγορία οργανώσεων της κοινωνίας πολιτών σχετίζεται με δράσεις πολιτών όπως είναι τα τοπικά δίκτυα αλληλεγγύης, οι εθελοντικές δράσεις μικρής κλίμακας σε επίπεδο γειτονιάς και οι ομάδες πολιτών που σχετίζονται με την κινηματική δραστηριοποίηση. Τα βασικά στοιχεία που διαφοροποιούν αυτή την κατηγορία από την προηγούμενη είναι η συνήθως μη χρηματοδοτούμενη δραστηριότητα, η νομική σύσταση, ο τοπικός χαρακτήρας των φορέων, η συσχέτιση με τον πολιτικό ακτιβισμό και ορισμένες φορές η ad hoc δραστηριοποίηση (Fenton, 2010). Τα δίκτυα αλληλεγγύης είναι άτυπες οργανώσεις μικρής κλίμακας, σκοπός των οποίων είναι η παροχή αλληλεγγύης με αποτέλεσμα τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου πολιτών ευρισκόμενων σε κατάσταση ανάγκης. Ωστόσο, λόγω έλλειψης πόρων, εξυπηρετούν κυρίως βραχυπρόθεσμες ανάγκες (Papadopoulos, Chalkias, Fratsea, 2013).

Η περίπτωση της Ελλάδας και η σχέση ΜΚΟ και δικτύων αλληλεγγύης

Η κοινωνία πολιτών στην Ελλάδα, όπως επισημαίνει ο Χουλιάρης (2015), παραμένει αδύναμη σε σχέση με χώρες της δυτικής Ευρώπης. Παρά τις όποιες θετικές ενέργειες παρατηρούνται από τα άτυπα δίκτυα κοινωνικής αλληλεγγύης, η Ελλάδα απέχει πολύ από το να είναι μια κοινωνία αλληλεγγύης και ανθρωπιάς. Ο εθελοντισμός δεν έχει προωθηθεί ευρέως ούτε έχει γίνει αποδεκτός στην ελληνική κοινωνία, διότι η οικογένεια και τα δίκτυα των συγγενών δημιουργούν πάντα το βασικό πλαίσιο της αμοιβαίας βοήθειας/αλληλεγγύης. Ενδεικτικά είναι τα αποτελέσματα του World Giving Index 2012, που κατατάσσει την Ελλάδα στην 145η θέση ανάμεσα σε 146 χώρες (!) πολύ κάτω από χώρες του Τρίτου Κόσμου (World Giving Index, 2012, σ. 59· Φραγκονικολόπουλος, 2012). Επιπλέον, η ύπαρξη πελατειακών σχέσεων και το ανταγωνιστικό πολυκομματικό σύστημα δεν επιτρέπει την ανάπτυξη μιας αυτόνομης κοινωνίας των πολιτών (Fragkonikolopoulos & Poulakidakos, 2015).

Οι ΜΚΟ στην Ελλάδα εμπλέκονται σε ένα ευρύ φάσμα ζητημάτων, που εκτείνονται από τη διεθνή ασφάλεια ως τα ανθρώπινα δικαιώματα και το περιβάλλον (Παναγιωτοπούλου, 2007). Ωστόσο, η άνευ προηγουμένου και άγνωστης διάρκειας οικονομική και κοινωνική κρίση, σε συνδυασμό με την αυξανόμενη αδυναμία του ελληνικού κράτους να παρέχει βασικές κοινωνικές υπηρεσίες, έχουν οδηγήσει σε θεμελιώδεις αλλαγές στο πλαίσιο στο οποίο αυτές οι οργανώσεις λειτουργούν, γεγονός που καθιστά μια επαναξιολόγηση του ρόλου τους ιδιαίτερα επίκαιρη (Polyzoidis, 2015).

Κατά συνέπεια, θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς, ότι η ανάδυση των δικτύων κοινωνικής και οικονομικής αλληλεγγύης υποδηλώνει περισσότερο την ανάγκη κάλυψης των αναγκών που αδυνατεί να καλύψει το κράτος στην περίοδο της κρίσης (Φραγκονικολόπουλος, 2015). Επιπλέον, η έντονη κριτική που έχουν δεχτεί οι ΜΚΟ για την κατασπατάληση δημοσίου χρήματος και την εξάρτησή τους από κρατικές και κομματικές-πελατειακές σχέσεις, έχει οδηγήσει στην ανάδυση ανεπίσημων δικτύων κοινωνικής και οικονομικής αλληλεγγύης, που προσφέρουν υπηρεσίες υγείας, πρόνοιας και εκπαίδευσης, χωρίς να έχουν αποκτήσει νομική υπόσταση, δηλαδή χωρίς να γίνουν ΜΚΟ (Garefi & Kalemaki, 2013· Loukidou, 2013).

Κατά συνέπεια, φαίνεται ότι η ταχεία δημιουργία νέων συλλογικοτήτων κοινωνικής αλληλεγγύης μάς έδειξε ότι κάτω από εξαιρετικά δύσκολες οικονομικές συνθήκες ενεργοποιήθηκε ένα αρκετά μεγάλο τμήμα της κοινωνίας πολιτών για να αντιμετωπισθούν οι συνέπειες της κρίσης. Η αλλαγή αυτή, ωστόσο, επιβλήθηκε στους πολίτες από τις επιπτώσεις της κρίσης, και δεν αποτελεί αποτέλεσμα μιας σταδιακής

μεταμόρφωσης της κοινωνίας πολιτών προς τη διαμόρφωση και υιοθέτηση συλλογικών και συνεργατικών προτύπων (Jones, Proikaki & Roumeliotis, 2015).

Μέσα σε αυτό το κλίμα κοινωνικής αναταραχής και ανθρωπιστικών αναγκών τα δίκτυα κοινωνικής αλληλεγγύης όχι μόνο στέκονται με σκεπτικισμό απέναντι στις «μεγάλες» και χρηματοδοτούμενες ΜΚΟ, αλλά κατά συνέπεια και απέναντι στο κράτος, καθώς θεωρούν ότι η συμμετοχή του κράτους στις δραστηριότητες της κοινωνίας πολιτών αποτελεί πηγή διαφθοράς και χαλιναγώγησης. Αναδεικνύεται με αυτόν τον τρόπο η ανάγκη για προώθηση εναλλακτικών πολιτικών όσον αφορά το παραγωγικό πρότυπο της χώρας, όπως και την ανάγκη ανάπτυξης πρωτοβουλιών από τους ίδιους τους πολίτες για την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων (Clarke, 2015).

Σε γενικές γραμμές, οι νεοσύστατοι φορείς δραστηριοποιούνται στους χώρους της υγείας και πρόνοιας (κοινωνικά ιατρεία και φαρμακεία), της άμεσης βοήθειας (κοινωνικές κουζίνες και παντοπωλεία), της εκπαίδευσης και του πολιτισμού (σχολεία μεταναστών και ελεύθεροι πολιτιστικοί χώροι) και, τέλος, της κοινωνικής και πολιτικής δραστηριοποίησης (ακτιβιστικά τοπικά κινήματα και πρωτοβουλίες πολιτών) (Afouxenidis, 2014). Οι φορείς αυτοί είναι πιο ευέλικτοι και πιο εξοικειωμένοι με τις ανάγκες των ανθρώπων, ενώ και οι πολίτες δείχνουν να έχουν απομακρυνθεί από τις παραδοσιακές, αντιπροσωπευτικές, αναγνωρισμένες μορφές οργανώσεων και έχουν στραφεί προς αντι-ιεραρχικά, οριζόντια δίκτυα που ελέγχουν οι ίδιοι (Pantazidou, 2013).

Μολονότι οι ΜΚΟ εργάζονται παράλληλα με τα δίκτυα αλληλεγγύης, τα τελευταία επιθυμούν να διατηρήσουν μία απόσταση από το κράτος, είτε επειδή η κοινή γνώμη έχει συνδέσει την ανάμειξη των πολιτικών και οικονομικών ελίτ στις υποθέσεις των ΜΚΟ ως πηγή διαφθοράς, είτε επειδή θεωρούν ότι οι ΜΚΟ δεν δρουν αρκετά ριζοσπαστικά για την επίλυση των προβλημάτων, με τα οποία ασχολούνται. Από την άλλη οι ΜΚΟ διαμαρτύρονται ότι τα ανεπίσημα δίκτυα δεν κατέχουν την απαραίτητη τεχνογνωσία για να εκτελέσουν τα καθήκοντα που αναλαμβάνουν. Ως εκ τούτου, η οικονομική κρίση έχει εγείρει επίσης το σημαντικό ερώτημα για το αν το μέλλον της κοινωνίας των πολιτών στην Ελλάδα ανήκει, στις επίσημες και θεσμοθετημένες ΜΚΟ, ή σε λιγότερο τυπικές μορφές οργανώσεων και δικτύων (Clarke, Χουλιάρης & Σωτηρόπουλος 2015 σε Fragkonikopoulos & Poulakidakos, 2015).

ΜΚΟ και μέσα ενημέρωσης

Η προβολή των ΜΚΟ συνήθως είναι προσανατολισμένη σε ζητήματα της επικαιρότητας, όπως για παράδειγμα το τσουνάμι του Δεκεμβρίου 2004 ή σε θέματα που συνδέονται με κατευθυνόμενες από το κράτος δράσεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004, όταν η αναφορά στον εθελοντισμό και την κοινωνία πολιτών κατέστη προσφιλέστερο θέμα των κρατικών και ιδιωτικών ΜΜΕ (Waisbord, 2011). Συνεπώς οι ΜΚΟ μπορεί να λαμβάνουν μεγαλύτερη δημοσιότητα εξ' αιτίας μεμονωμένων γεγονότων, αλλά η φύση της δημοσιότητας παραμένει σταθερά μέσα σε προκαθορισμένα δημοσιογραφικά πλαίσια, αφήνοντας λίγο χώρο για ουσιαστική ανάλυση των λόγων πίσω από οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα (Fragkonikopoulos & Poulakidakos, 2015).

Πριν από την οικονομική κρίση οι ΜΚΟ δεν απασχολούσαν ιδιαίτερα τα ελληνικά μέσα ενημέρωσης. Αυτή η διαπίστωση συμβαδίζει με τη σταθερά περιορισμένη προσφορά εθελοντικής εργασίας στην Ελλάδα. Επανελημμένες έρευνες που έχουν διεξαχθεί, δείχνουν ότι η Ελλάδα έχει πολύ χαμηλότερα ποσοστά «ενεργών πολιτών» (active citizens) ως προς τη συμμετοχή τους στα «κοινά» και την προσφορά

εθελοντικής εργασίας σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (Φραγκονικολόπουλος, 2012).

Η προβολή του έργου των ΜΚΟ από τα μέσα ενημέρωσης είναι υψίστης σημασίας, αφενός διότι μέσω της προώθησης του έργου τους από τα μέσα επιτυγχάνεται η εύρεση χρηματοδοτών, και αφετέρου γιατί οι πολίτες μπορεί να μην συμμετέχουν στη διαδικασία ψηφοφορίας των διοικήσεων των ΜΚΟ αλλά εκείνες έχουν την ανάγκη των μέσων προκειμένου να αποκτήσουν συνδρομητές και να διευρύνουν την πληθυσμιακή βάση από την οποία αντλούν την κάθε είδους υποστήριξη (Μπεκ, 2000).

Αφ' ενός, κατά την προβολή της «καλής» πλευράς των ΜΚΟ, τα μέσα ενημέρωσης περιορίζονται στην κάλυψή τους σε μη αμφιλεγόμενα «μη πολιτικά» και «ήπια» ζητήματα, παρουσιάζοντάς τα σε μεγάλο βαθμό με μια εξατομικευμένη λογική, όπως η ανθρωπιστική βοήθεια, η στήριξη ανθρώπων που έχουν ανάγκη, εγκαταλελειμμένα παιδιά κ.λπ. «Βαριά» εθνικά ζητήματα, όπως η ασφάλεια, η άμυνα ή η οικονομία, δεν αγγίζονται. Αυτά τα θέματα, κατά παράδοση, αντιμετωπίζονται από το κράτος και τα πολιτικά κόμματα, και όχι από τις ΜΚΟ (Παναγιωτοπούλου 2007: 190-191 σε Fragkonikolopoulos & Poulakidakos, 2015).

Από την πλευρά τους, και τα μέσα ενημέρωσης επιδιώκουν την προβολή του έργου των ΜΚΟ με θετικό πρόσημο στις περιπτώσεις που σχετίζονται με προσφορά κοινωνικού έργου σε ανθρωπιστικές κρίσεις, ή σε φυσικές καταστροφές. Σε αυτές τις περιπτώσεις οι ΜΚΟ είναι οι πρώτες που φθάνουν στις πληγείσες περιοχές. Τότε η αντιμετώπιση εκ μέρους των μέσων γίνεται θετική καθώς επιδιώκουν μια σχέση συνεργασίας με τα συνεργεία των ΜΚΟ που βρίσκονται σε αυτές τις περιοχές (Τέλλογλου, 2002). Σε αυτό το πλαίσιο οι ειδήσεις που μεταδίδονται έχουν την τάση να αποτελούν «προσωποποιημένες» ιστορίες καθημερινών «ηρώων» που παλεύουν εναντίον των κοινωνικών ανισοτήτων, με τις ΜΚΟ να καλούνται να «προσαρμοστούν» στη λογική των μέσων προκειμένου να πετύχουν όσο το δυνατό μεγαλύτερη δημοσιότητα (Παναγιωτοπούλου, 2007).

Αφ' ετέρου, τα ελληνικά μέσα ενημέρωσης έχουν κατασκευάσει μια ανήθικη και διεφθαρμένη εικόνα του κλάδου των ΜΚΟ στο σύνολό του (Παναγιωτοπούλου, 2007). Σύμφωνα με τους ισχυρισμούς αυτούς υπάρχουν πολιτικά προσανατολισμένα κίνητρα ή ακόμα και απόπειρες ξεπλύματος βρώμικου χρήματος μέσω των ταμείων που παρέχονται στις ΜΚΟ (Huliaras, 2014). Επίσης, προβάλλονται οι δεσμοί των στελεχών των ΜΚΟ με την πολιτική εξουσία και η μεταπήδησή τους σε πολιτικές θέσεις (Φραγκονικολόπουλος, 2012), ως συνέπεια της μη επαρκούς ανάπτυξης ενός συμπαγούς τομέα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα αποκομμένου από το κράτος (Polyzoidis, 2009).

Η αρνητική προβολή λοιπόν, που λαμβάνουν οι ΜΚΟ σχετίζεται τις περισσότερες φορές με οικονομικά σκάνδαλα και εμπλοκή με τις πολιτικές ελίτ. Αυτό συμβαίνει για δυο βασικούς λόγους. Κατ' αρχάς υπάρχει έλλειψη ενός επίσημου μητρώου καταγραφής των ΜΚΟ με αποτέλεσμα ένα χαοτικό, γραφειοκρατικό και υπανάπτυκτο κανονιστικό πλαίσιο. Έτσι, είναι σχεδόν αδύνατο να δημιουργηθεί μια αξιόπιστη, στερεά εικόνα του μεγέθους του τομέα των ΜΚΟ στην Ελλάδα. Η δομική ανεπάρκεια αυτή σε συνδυασμό με το δεύτερο σημαντικό πρόβλημα, δηλαδή τα πελατειακά δίκτυα που οι ελληνικές πολιτικές ελίτ έχουν κατασκευάσει όλα αυτά τα χρόνια, διανέμουν την κατανομή των πόρων στις ΜΚΟ με λιγότερο από διαφανή τρόπο (Valvis, 2014).

Οι ΜΚΟ έγιναν συνώνυμο με τη διαφθορά, και ένα γόνιμο πεδίο για πολιτική σύγκρουση μεταξύ της κυβέρνησης και της αντιπολίτευσης. Ως συνέπεια αυτού προκύπτει μια υπεραπλούστευση και μεροληπτική στάση του χώρου των μέσων ενημέρωσης έναντι του γενικότερου χώρου των ΜΚΟ, καθώς ορισμένα αρνητικά

παραδείγματα μπορεί να «χαρακτηρίσουν» το σύνολο του χώρου (Παναγιωτοπούλου, 2007).

Ειδικά κατά τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης, η επιτακτική ανάγκη για αξιολόγηση εκ νέου των δημόσιων δαπανών, έχει αυξήσει τα αρνητικά επιχειρήματα κατά των ΜΚΟ. Επιπλέον, διάφορες δικαστικές έρευνες που διατάχθηκαν από το 2010 μετά από καταγγελίες σχετικά με οικονομική κακοδιαχείριση έχουν επίσης δημιουργήσει δημόσια καχυποψία και δυσπιστία για το έργο τους. Έτσι, παρά τις προσπάθειές τους οι ΜΚΟ χαρακτηρίζονται από την πλειοψηφία των μέσων ενημέρωσης ως «ανεξέλεγκτες», που απολαμβάνουν προνομιακή πρόσβαση στη χρηματοδότηση, όχι λόγω της αποτελεσματικότητάς τους, αλλά κυρίως λόγω της σχέσης τους με πολιτικά και οικονομικά κέντρα (Fragkonikolopoulos & Poulakidakos, 2015).

Τέτοιες γενικεύσεις από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης έχουν κοστίσει πολλά στην αξιοπιστία των ΜΚΟ, παρά το γεγονός ότι αρκετές ΜΚΟ έχουν καλή φήμη στα μάτια της ελληνικής κοινωνίας λόγω της αποτελεσματικότητας στην παροχή βοήθειας ευάλωτων κοινωνικών ομάδων (Fragkonikolopoulos & Poulakidakos, 2015).

ΕΡΕΥΝΑ

Κύριο ερευνητικό ερώτημα

Με βάση την ανωτέρω θεωρία διαμορφώσαμε το κύριο ερευνητικό μας ερώτημα, το οποίο έχει ως εξής: πώς παρουσιάζονται, με αφορμή το μεταναστευτικό ζήτημα, οι επίσημες ΜΚΟ και οι ανεπίσημες μορφές αλληλεγγύης από τα τηλεοπτικά δελτία ειδήσεων του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα (ΕΡΤ) και των μεγαλύτερων -βάσει τηλεθέασης- ελληνικών ιδιωτικών τηλεοπτικών σταθμών (ΜΕΓΑ, ΑΝΤ1, ΑΛΦΑ). Για την εις βάθος διερεύνηση του θέματός μας, αρχικά παρατίθενται ορισμένες υποθέσεις εργασίας που διευκρινίζουν τις παραμέτρους της έρευνάς μας ως προς το κύριο ερευνητικό ερώτημα.

Υποθέσεις εργασίας

Υ1. Οι ΜΚΟ-αλληλέγγυοι θα παρουσιάζονται κατά πλειοψηφία δευτερευόντως εντός των ειδήσεων που έχουν να κάνουν με το μεταναστευτικό ζήτημα.

Υ2. Οι ΜΚΟ και οι αλληλέγγυοι θα παρουσιάζονται πρωτίστως θετικά (είτε σε επίπεδο γενικής αναφοράς, είτε σε επίπεδο αναφορών σε συγκεκριμένη/ες οργανώσεις), βάσει της συμβολής τους στη διαχείριση της μεταναστευτικής κρίσης.

Υ3. Στις περιπτώσεις που θα διατυπώνονται αρνητικές κρίσεις για τις ΜΚΟ, αυτές θα σχετίζονται πρωτίστως με ζητήματα κακής διαχείρισης χρηματοδοτήσεων και δευτερευόντως με ζητήματα πελατειακών σχέσεων, αναποτελεσματικότητας, αδιαφάνειας.

Υ4. Ως εκ τούτου, οι πλέον θετικές διατυπώσεις αναμένονται για ΜΚΟ ή δομές αλληλεγγύης που δεν λαμβάνουν κάποιο είδος δημόσιας επιχορήγησης.

Υ5. Στο βαθμό που εκφράζονται απόψεις μελών οργανώσεων (είτε ΜΚΟ, είτε αλληλέγγυων), αυτές αναμένονται να είναι αρνητικές για οργανώσεις που διαφέρουν ως προς το θεσμικό πλαίσιο οργάνωσης και λειτουργίας.

Στοιχεία Έρευνας

Για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας η μεθοδολογία που θα εφαρμοστεί είναι η ανάλυση περιεχομένου, η οποία έχει καθιερωθεί ως μια από τις σημαντικότερες προσεγγίσεις και ερευνητικές τεχνικές για την έρευνα των Μέσων Επικοινωνίας (Berger, 1998).

Η ανάλυση περιεχομένου αποτελεί τη συστηματική ερευνητική τεχνική με την οποία μελετάται στο πλαίσιο ενός τυπικού, αντιπροσωπευτικού δείγματος, το περιεχόμενο της πληροφορίας και της επικοινωνίας, προκειμένου να προκύψουν συσχετισμοί και σημασίες αναφορικά με το περιβάλλον των ερευνητικών δεδομένων (Wimmer και Dominick, 1994). Υπό αυτή την έννοια, περιγράφεται ως μια τεχνική για την αντικειμενική, συστηματική και ποσοτική διερεύνηση περιεχομένου (Neuendorf, 2002). Στην εν λόγω μεθοδολογία, ως μέσο συλλογής δεδομένων χρησιμοποιείται η ανάλυση αρχείων (γραπτών, οπτικοακουστικών κ.α.), τα οποία «συμπιέζονται» σε λιγότερες κατηγορίες περιεχομένου, βασισμένες σε ρητούς κανόνες κωδικοποίησης (Stemler, 2001). Η διαδικασία αυτή δίνει στους ερευνητές τη δυνατότητα για στατιστική επεξεργασία μεγάλου όγκου δεδομένων (Stemler, 2001), αλλά και διαφορετικών κατηγοριών νοημάτων, καθώς και για διεξαγωγή τόσο ποιοτικής, όσο και ποσοτικής ανάλυσης (Carley, Smelser και Baltes, σε Πουλακιδάκο, 2013).

Επιπρόσθετα, η συγκεκριμένη μέθοδος, είναι σήμερα η μέθοδος που χρησιμοποιείται ευρέως από τους ερευνητές της Κοινωνιολογίας των Μαζικών Επικοινωνιών και της Πολιτικής Επιστήμης για την ανάλυση του περιεχομένου των μηνυμάτων που παράγουν τα Μέσα Επικοινωνίας αλλά και για την ερμηνευτική ανάλυση των ειδήσεων (Shoemaker & Reese, 1996).

Η έρευνα για τις επίσημες ΜΚΟ και τα ανεπίσημα δίκτυα αλληλεγγύης σε σχέση με το προσφυγικό ζήτημα πραγματοποιήθηκε σε 150 ειδήσεις από το Σεπτέμβριο του 2015 έως και τον Αύγουστο του 2016. Η είδηση συνιστά τη μονάδα ανάλυσης για την εν λόγω έρευνα και ορίζεται ως η ενότητα μεταξύ δύο εκφωνήσεων κατά τη διάρκεια ενός δελτίου ειδήσεων. Η επιλογή των ειδήσεων έγινε με βάση τη χρονική τους γειτνίαση με συγκεκριμένα συμβάντα του προσφυγικού ζητήματος (π.χ. αναφορές για την Ειδομένη, για τα hot-spots των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου, ναυάγια μεταναστών κλπ.), έτσι ώστε να υπάρχουν αυξημένες πιθανότητες αναφοράς σε ΜΚΟ και δομές αλληλεγγύης. Η επεξεργασία των δεδομένων έγινε με το πρόγραμμα SPSS 22.

Επεξεργασία και ανάλυση δεδομένων

Για τη διεξαγωγή της έρευνας και τη συμπερίληψη όλων των σχετικών παραμέτρων, όπως προκύπτουν από το θεωρητικό πλαίσιο, οι σχετικές ειδήσεις κωδικοποιήθηκαν με τη χρήση ερευνητικού πρωτοκόλλου. Η κωδικοποίηση περιλαμβάνει:

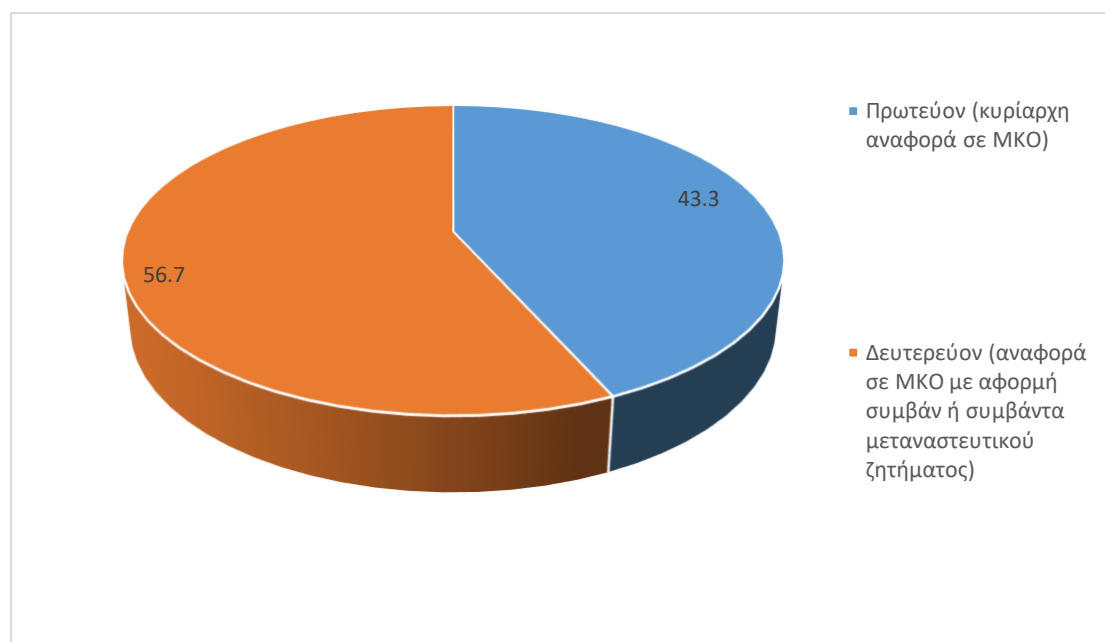
- την τηλεοπτική συχνότητα,
 - το χρόνο δημοσίευσης της είδησης,
 - το όνομα (τα) των αναφερθέντων ΜΚΟ- δομών αλληλεγγύης
 - κατά πόσον οι ΜΚΟ- δομές αλληλεγγύης είναι ελληνικές ή μη ελληνικές,
 - αν η είδηση εκφωνείται από τον κεντρικό παρουσιαστή ή από ρεπόρτερ,
 - εάν το έργο των ΜΚΟ που παρουσιάζεται στο άρθρο αυτό,
 - εάν η παρουσίαση των ΜΚΟ- δομών αλληλεγγύης είναι θετική, αρνητική ή ουδέτερη.
- Μια θετική παρουσίαση μιας ΜΚΟ- δομής αλληλεγγύης ή το έργο της θα απορρέει από τη χρήση του λόγου υπογραμμίζοντας τη συμβολή της συγκεκριμένης ΜΚΟ ή της δομής αλληλεγγύης προς όφελος των μεταναστευτικών πληθυσμών, ενώ η αρνητική παρουσίαση αφορά τις αρνητικές παραμέτρους, όπως η διαφθορά, οι πελατειακές σχέσεις, η αναποτελεσματικότητα, η εξυπηρέτηση ειδικών συμφερόντων ή οικονομική

κακοδιαχείριση. Η καθαρή αναφορά στο έργο μιας ΜΚΟ- δομής αλληλεγγύης, χωρίς άμεσα ή ενδιάμεσα θετικά ή αρνητικά σχόλια υπολογίζεται ως ουδέτερη.

Για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας, έγινε χρήση του στατιστικού ελέγχου, χ τετράγωνο (chi-square test), προκειμένου να διαπιστωθεί η σχέση μεταξύ διαφορετικών μεταβλητών, και να εξετασθούν οι υποθέσεις εργασίας που προέρχονται από το θεωρητικό υπόβαθρο. Ο εν λόγω έλεγχος χρησιμοποιείται προκειμένου να διαπιστωθεί η συσχέτιση μεταξύ δύο ονομαστικών ή τακτικών μεταβλητών (Σιώμκος και Βασιλακοπούλου 2005: 173-178). Λόγω του μεγέθους του δείγματος η τιμή σημαντικότητας (sig.) είναι 0,01. Κάτω από την τιμή αυτή η σχέση μεταξύ εξαρτημένων και ανεξάρτητων μεταβλητών είναι στατιστικά σημαντική, και πάνω από αυτή την τιμή η ίδια σχέση μπορεί να χαρακτηριστεί ως στατιστικά μη σημαντική.

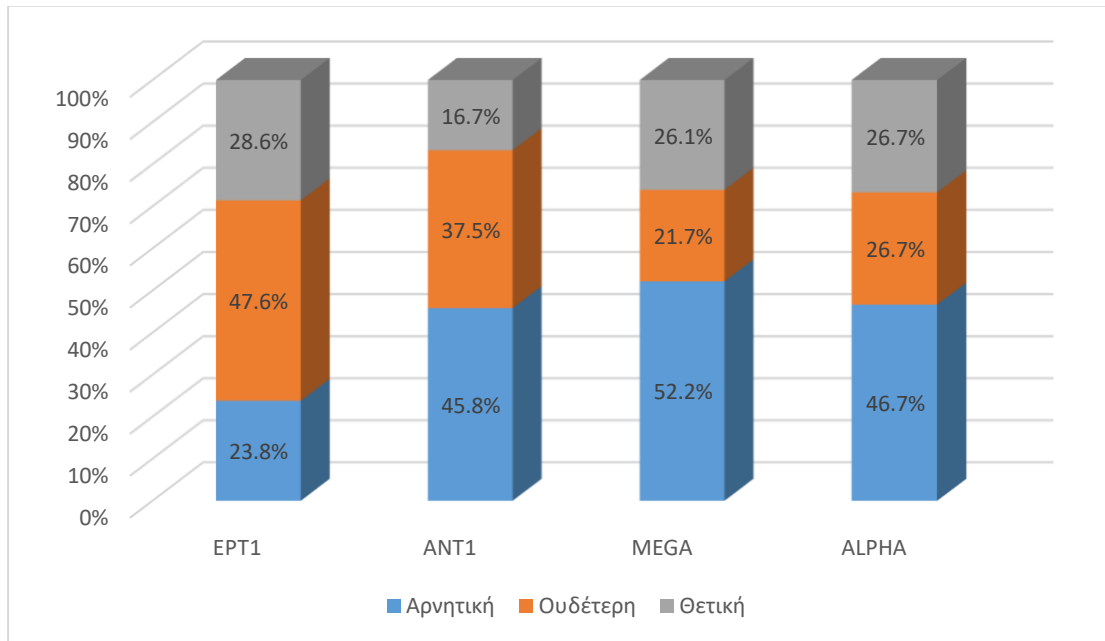
Αποτελέσματα

Σύμφωνα με τα πρώτα ευρήματα από την έρευνα που διεξήχθη διαπιστώνουμε ότι οι ειδήσεις που μελετήσαμε αναφέρουν ΜΚΟ και αλληλέγγυους κατά κύριο λόγο (56,7% των περιπτώσεων) ως δευτερεύον ζήτημα, δηλαδή με αφορμή συμβάν ή συμβάντα του μεταναστευτικού ζητήματος (Γράφημα 1). Με βάση αυτό το αποτέλεσμα, αποδεχόμαστε την πρώτη υπόθεση εργασίας μας, σύμφωνα με την οποία αναμέναμε η παρουσίαση των ΜΚΟ να γίνεται κυρίως με αφορμά συγκεκριμένα συμβάντα του μεταναστευτικού ζητήματος.

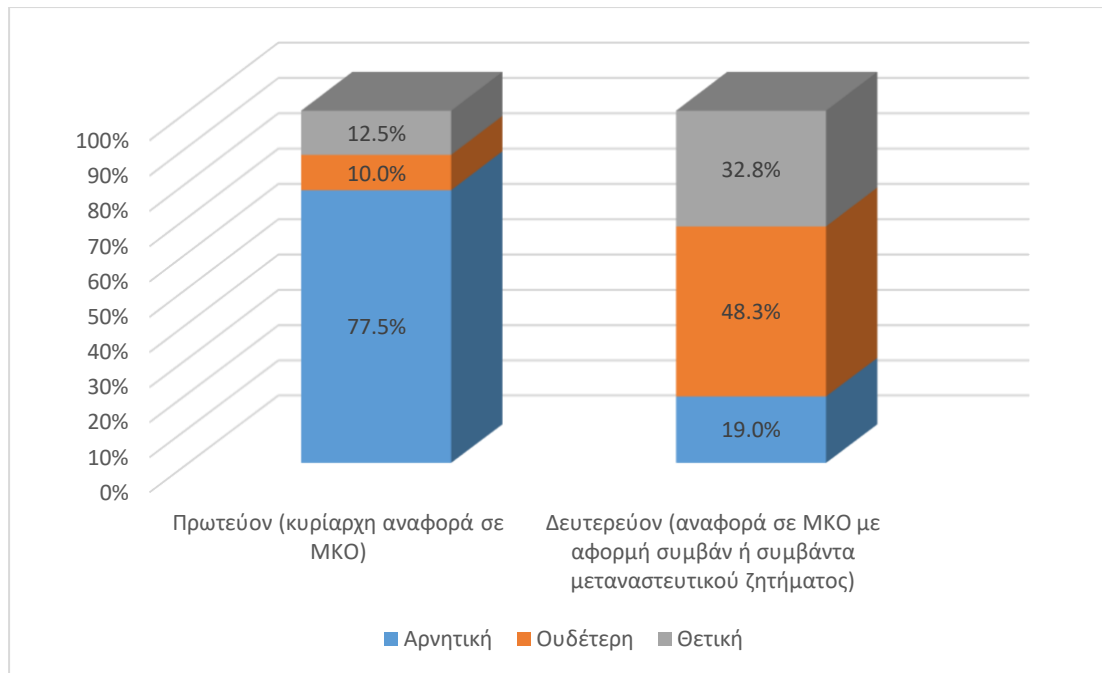
Γράφημα 1: Παρουσίαση ΜΚΟ-αλληλέγγυων ως πρωτεύον ή δευτερεύον θέμα.

Συνεχίζοντας με τις γενικές αναφορές σε ΜΚΟ-αλληλέγγυους, δηλαδή όσες δεν συσχετίζουν τις οργανώσεις με κάποιο συγκεκριμένο συμβάν, αυτές είναι κυρίως αρνητικές στα τρία ιδιωτικά κανάλια της έρευνας, ενώ στο δημόσιο τηλεοπτικό σταθμό κυριαρχούν οι ουδέτερες αναφορές (47,6%) ακολουθούμενες από τις θετικές (28,6%), χωρίς να υπάρχει όμως σημαντική διαφοροποίηση στον τρόπο παρουσίασης μεταξύ των διαφορετικών σταθμών, όπως προκύπτει και από τον σχετικό στατιστικό έλεγχο (Γράφημα 2).

Γράφημα 2: Αξιολόγηση ΜΚΟ-αλληλέγγυων, όταν η αναφορά είναι γενική, ανά κανάλι (sig= .423).

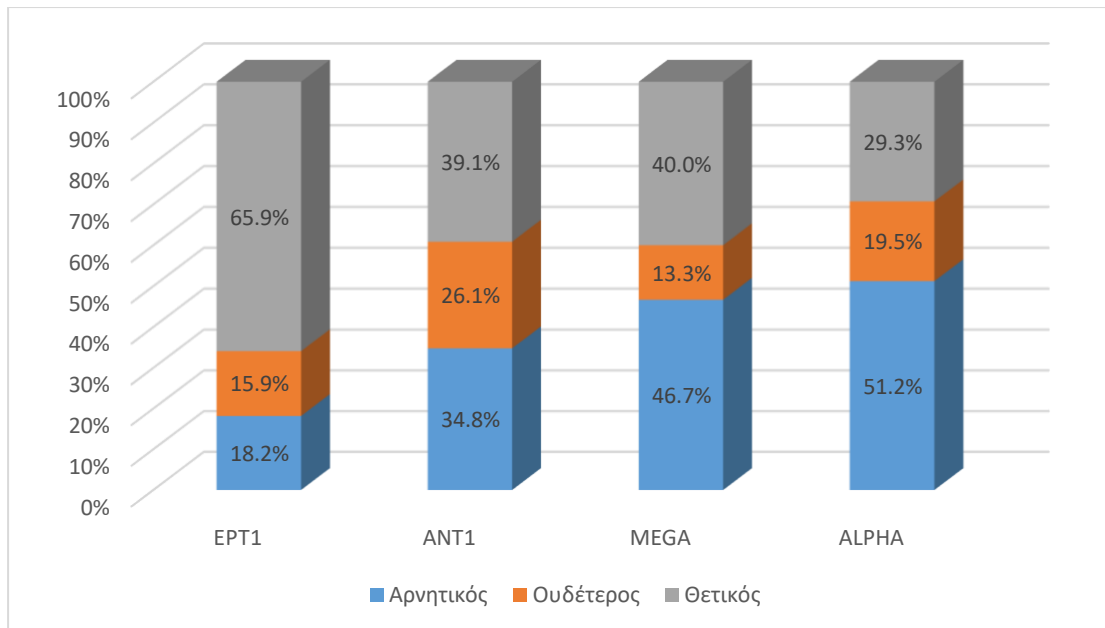
Παράλληλα, όπως φανερώνει το Γράφημα 3, οι γενικές αναφορές σε ΜΚΟ-αλληλέγγυους είναι σημαντικά πιο θετικές (σε ποσοστό 32,8%), όταν οι οργανώσεις παρουσιάζονται ως δευτερεύον ζήτημα μιας είδησης, δηλαδή παρουσιάζονται με αφορμή ένα συμβάν του μεταναστευτικού ζητήματος, παρά όταν τα μέσα εστιάζουν σε αυτές ως πρωτεύον ζήτημα (μόλις 12,5%). Στην παρουσίαση των ΜΚΟ-αλληλέγγυων ως πρωτεύον ζήτημα ξεχωρίζει και το εξαιρετικά υψηλό ποσοστό των αρνητικών αναφορών (77,5%), το οποίο φανερώνει ότι όποτε τα μέσα ασχολούνται κατά κύριο λόγο με τις οργανώσεις αυτές, παίρνουν κάποια θέση, είτε αρνητική, είτε θετική (οι ουδέτερες αναφορές φτάνουν μόλις το 10%). Σε ό,τι έχει να κάνει με γενικές αναφορές στον τομέα των ΜΚΟ-αλληλέγγυων διαπιστώνουμε ότι μπορούμε εν μέρει να αποδεχθούμε τη δεύτερη υπόθεση εργασίας μας, καθώς οι οργανώσεις δεν παρουσιάζονται με ομοιογενώς θετικό τρόπο. Η θετική παρουσίαση προέρχεται κυρίως από το δημόσιο τηλεοπτικό φορέα και όταν οι οργανώσεις αποτελούν το δευτερεύον θέμα της είδησης.

Γράφημα 3: Αξιολόγηση ΜΚΟ-αλληλέγγυων, όταν η αναφορά είναι γενική, ανά παρουσίαση ως πρωτεύον ή δευτερεύον θέμα (sig= .000).

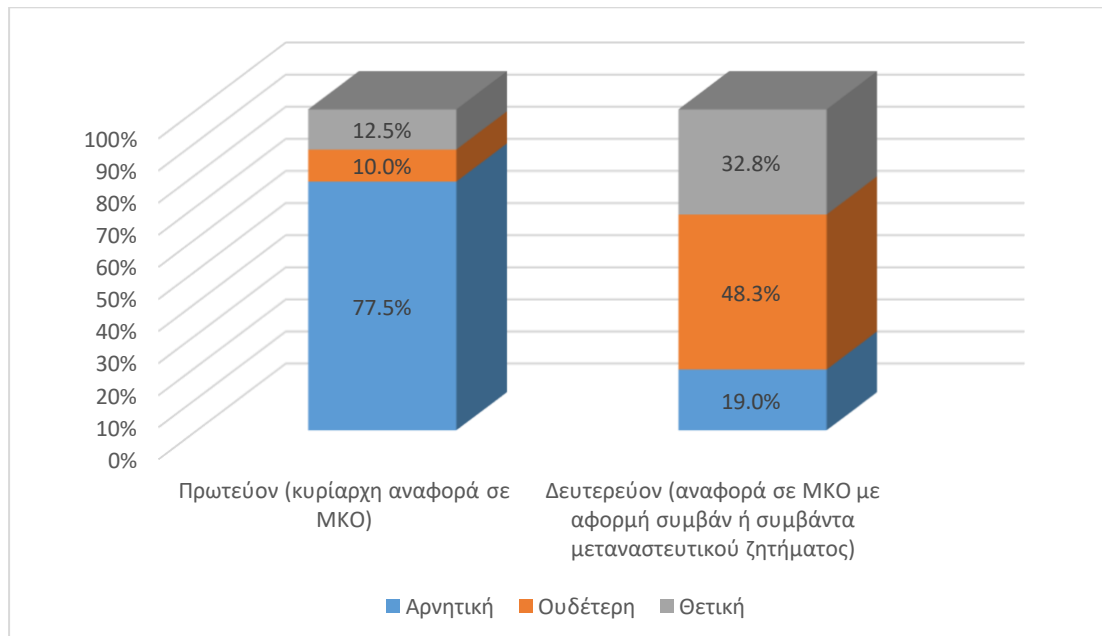
Συμπληρωματικά για τις γενικές αναφορές των τηλεοπτικών σταθμών στις ΜΚΟ έχουμε να παρατηρήσουμε ότι μόλις δύο (2) φορές γίνεται αναφορά σε διαχείριση χρήματος (με αρνητικό τρόπο), καταγράφηκαν 25 αναφορές που αναφέρονταν σε εξάρτηση από συγκεκριμένα συμφέροντα ενώ τα μέσα φαίνεται να εστιάζουν έντονα σε θέματα (αν)αποτελεσματικότητας των ΜΚΟ, με 22 θετικές και 39 αρνητικές αναφορές. Τέλος υπάρχουν 41 αρνητικές αναφορές σε θέματα διαφάνειας, ενώ δε γίνεται αναφορά σε θέματα πελατειακών σχέσεων. Συνεπώς σε ό,τι έχει να κάνει με τις γενικές αναφορές σε ΜΚΟ-αλληλέγγυους δεν επιβεβαιώνεται η τρίτη υπόθεση εργασίας μας, καθώς τα κανάλια εστιάζουν -με αρνητικό τρόπο- πρωτίστως σε θέματα διαφάνειας και δευτερευόντως σε θέματα αποτελεσματικότητας.

Στη συνέχεια περνάμε στις συγκεκριμένες αναφορές σε ΜΚΟ και αλληλέγγυους, δηλαδή στις περιπτώσεις που στην είδηση κατονομάζονται συγκεκριμένες οργανώσεις. Σύμφωνα με το Γράφημα 4 η ΕΡΤ αναφέρεται με πιο θετικό τρόπο σε συγκεκριμένες οργανώσεις, σε ποσοστό 65,9%, ακολουθούμενη από το ΜΕΓΑ (40%) τον ΑΝΤ1 (39,1%) και τον ΑΛΦΑ (29,3%).

Γράφημα 4: Αξιολόγηση ΜΚΟ-αλληλέγγυων, όταν γίνεται αναφορά σε συγκεκριμένη οργάνωση, ανά κανάλι¹.

Οι εκφραζόμενες απόψεις για συγκεκριμένες ΜΚΟ και οργανώσεις αλληλέγγυων είναι κυρίαρχα αρνητικές (σε ποσοστό 77,5%), όταν αυτές αποτελούν το κύριο θέμα της είδησης. Η εικόνα αυτή διαφοροποιείται σημαντικά όταν οι ΜΚΟ-αλληλέγγυοι αποτελούν το δευτερεύον θέμα της είδησης, οπότε και η προσέγγισή τους γίνεται με πρωτίστως ουδέτερο τρόπο (48,3%) και δευτερευόντως με θετικό τρόπο (32,8%) (Γράφημα 5).

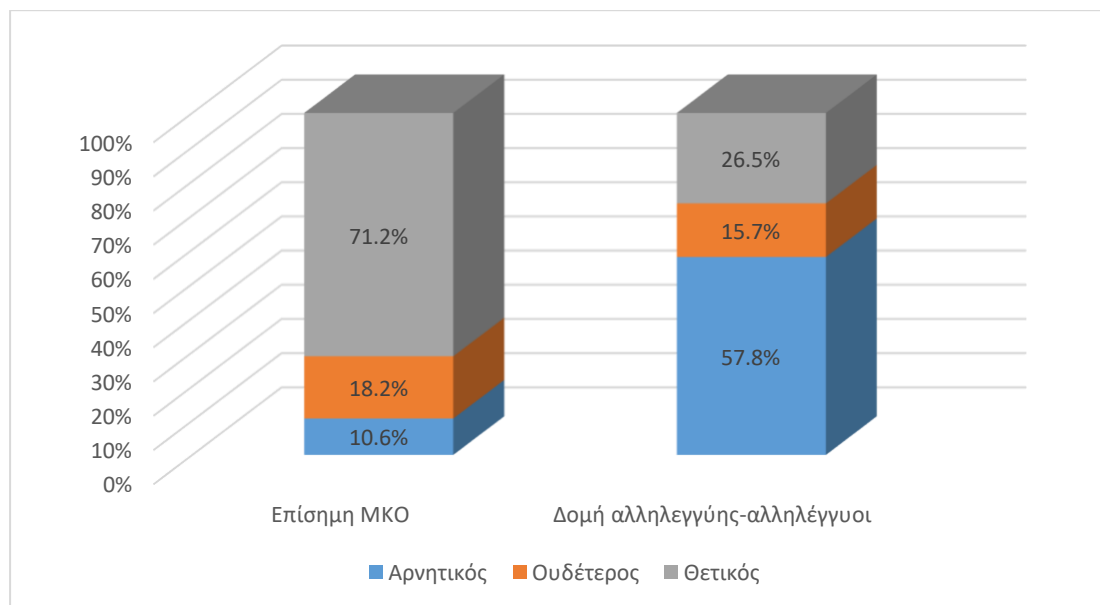
¹ Η συγκεκριμένη διασταύρωση δεν έχει έλεγχο χ τετράγωνο, γιατί η μεταβλητή της αξιολόγησης είναι συνδυαστική μεταβλητή που συνενώνει τις συγκεκριμένες αναφορές σε μέχρι και δύο ΜΚΟ-οργανώσεις αλληλέγγυων εντός της ίδιας είδησης.

Γράφημα 5: Αξιολόγηση ΜΚΟ-αλληλέγγυων, όταν η αναφορά είναι γενική, ανά παρουσίαση ως πρωτεύον ή δευτερεύον θέμα².

Σε συνάρτηση με τη δεύτερη υπόθεση εργασίας μας, συμπεραίνουμε ότι, και στην περίπτωση των συγκεκριμένων αναφορών σε οργανώσεις, ο θετικός χαρακτήρας των αναφορών κυριαρχεί στο δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα και όταν αυτές δεν αποτελούν την κύρια εστίαση μιας είδησης. Με άλλα λόγια, στις περιπτώσεις που συγκεκριμένες ΜΚΟ και οργανώσεις αλληλέγγυων αποτελούν το επίκεντρο μιας είδησης, συνήθως τα μέσα εστιάζουν σε αυτές για αρνητικούς λόγους. Κατά συνέπεια, αποδεχόμαστε -και στην περίπτωση των αναφορών σε συγκεκριμένες ΜΚΟ και οργανώσεις αλληλέγγυων- εν μέρει τη δεύτερη υπόθεση εργασίας μας.

Τέλος, σε ό,τι έχει να κάνει με τις αναφορές σε συγκεκριμένες ΜΚΟ και οργανώσεις αλληλέγγυων, διαπιστώνουμε την ύπαρξη περιορισμένων αναφορών σε διαχείριση χρημάτων (7 θετικές, 6 αρνητικές), αλλά αρκετών (50) αναφορών -και όλων αρνητικών- ως προς την εξάρτηση συγκεκριμένων οργανώσεων από κέντρα συμφερόντων. Παράλληλα, και εδώ τα πρωτεία κατέχει η παράμετρος της (αν)αποτελεσματικότητας με συνολικά 128 αναφορές, σχεδόν ισότιμα θετικές (65) και αρνητικές (63), ενώ γίνεται μόλις μία αναφορά σε ζητήματα πελατειακών σχέσεων και 53 αναφορές (όλες αρνητικές) σε ζητήματα διαφάνειας.

Σε ό,τι αφορά τη συγκριτική παρουσίαση ΜΚΟ (με συγκεκριμένες, επίσημες πηγές χρηματοδότησης και δομών αλληλεγγύης (χωρίς ουσιαστικές πηγές χρηματοδότησης), διαπιστώνουμε ότι οι ανεπίσημες δομές αλληλεγγύης γίνονται αποδέκτες μιας έντονα αρνητικής κριτικής σε ποσοστό 57,8%, ενώ αντίθετα οι ΜΚΟ κρίνονται θετικά στο 71,25 των ειδήσεων που παρουσιάζονται (Γράφημα 6). Το αποτέλεσμα αυτό διανεύδει την τέταρτη υπόθεση εργασίας μας ως προς το ότι τις πλέον θετικές κρίσεις θα λάμβαναν οι ΜΚΟ, οι οποίες δεν λαμβάνουν κάποια συγκεκριμένη χρηματοδότηση.

² Η συγκεκριμένη διασταύρωση δεν έχει έλεγχο χ τετράγωνο, γιατί η μεταβλητή της αξιολόγησης είναι συνδυαστική μεταβλητή που συνενώνει τις συγκεκριμένες αναφορές σε μέχρι και δύο ΜΚΟ-οργανώσεις αλληλέγγυων εντός της ίδιας είδησης.

Γράφημα 6: Συγκριτική παρουσίαση ΜΚΟ και δομών αλληλεγγύης³.

Ως προς την πέμπτη και τελευταία υπόθεση εργασίας μας, υπάρχει μόνο μία περίπτωση όπου μέλος ΜΚΟ μιλά για τις δομές αλληλεγγύης και εκφέρεται γι' αυτές με θετικό τρόπο. Από την άλλη, από τις 23 περιπτώσεις που εμφανίζεται μέλος δομής αλληλεγγύης, στις δέκα εμφανίζεται να κάνει αρνητικές δηλώσεις για τις ΜΚΟ, σε επτά δηλώσεις είναι ουδέτερες, ενώ σε 6 περιπτώσεις οι δηλώσεις έχουν θετικό πρόσημο. Βάσει αυτών των αποτελεσμάτων αποδεχόμαστε εν μέρει την Πέμπτη υπόθεση εργασίας.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Στο πλαίσιο του προσφυγικού- μεταναστευτικού ζητήματος δραστηριοποιούνται δύο τύποι οργάνωσης της κοινωνίας των πολιτών. Από τη μία οι δομές αλληλεγγύης είναι οργανώσεις μικρής κλίμακας που λόγω της έλλειψης διοίκησης και πόρων μπορούν να συνεισφέρουν σε περιορισμένο βαθμό ως προς την εξυπηρέτηση των αναγκών των μεταναστών και τη βελτίωση του βιοτικού τους επιπέδου (Papadopoulos, Chalkias, Fratsea, 2013).

Η πλειοψηφία των ΜΚΟ, από την άλλη πλευρά, είναι οργανώσεις μεσαίας και μεγάλης κλίμακας που χρησιμοποιούν σύγχρονα εργαλεία διαχείρισης και προσεγγίζουν τη μετανάστευση ως ένα σύγχρονο θέμα ανησυχίας στην κοινωνία υποδοχής. Η θεσμική τους ικανότητα να συμμετέχουν στην διαμόρφωση των πολιτικών μετανάστευσης και η οργανωτική ικανότητα τους να παρέχουν υπηρεσίες στους μετανάστες τους βάζει σε πλεονεκτική θέση σε σχέση με τις αυθόρμητες ομάδες οργάνωσης (Papadopoulos, Chalkias, Fratsea, 2013).

Όπως αποτυπώθηκε από τα τηλεοπτικά κανάλια που μελετήθηκαν, οι ΜΚΟ και οι δομές αλληλεγγύης προσεγγίζονται πιο θετικά όταν αποτελούν δευτερεύον θέμα συζήτησης, λόγω σύνδεσής τους με καταστάσεις του μεταναστευτικού που διαχειρίζονται, ιδιαίτερα όταν το κράτος δεν μπορεί να ανταπεξέλθει στην ανθρωπιστική κρίση που προέκυψε τα τελευταία χρόνια εν μέσω της οικονομικής ύφεσης στην Ελλάδα. Πιο αρνητικές γίνονται οι αναφορές όταν οι ΜΚΟ είναι το πρωτεύον θέμα συζήτησης (λογική του μέσου-εστίαση σε αρνητικές πτυχές). Τα μέσα εστιάζουν σε ζητήματα (αν)αποτελεσματικότητας, λειτουργίας και διαφάνειας, αλλά με εντελώς αρνητικό πρόσημο χωρίς όμως θέτουν θέμα χρηματοδότησης.

Σαφέστατα θετικότερη είναι η ρητορική προς τις θεσμοθετημένες ΜΚΟ έναντι των ανεπίσημων δομών αλληλεγγύης/αλληλέγγυων, επιβεβαιώνοντας το ότι, επειδή η προσφορά εθελοντικής εργασίας και η ακτιβιστική λογική δράσης δεν αποτελούν προτεραιότητα των πολιτών στην Ελλάδα, οι δομές αλληλεγγύης αντιμετωπίζονται με καχυποψία. Επιπλέον, οι αλληλέγγυοι (ιδιαίτερος οι αλλοδαποί) συσχετίζονται και με πολιτικά «παιχνίδια», λόγω και της έντονης γεωπολιτικής φύσης του μεταναστευτικού ζητήματος, κατά συνέπεια βάζονται από αρνητικούς χαρακτηρισμούς.

³ Η συγκεκριμένη διασταύρωση δεν έχει έλεγχο χ τετράγωνο, γιατί η μεταβλητή της αξιολόγησης είναι συνδυαστική μεταβλητή που συνενώνει τις συγκεκριμένες αναφορές σε μέχρι και δύο ΜΚΟ-οργανώσεις αλληλέγγυων εντός της ίδιας είδησης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

Gellner, E. (1997). *Η κοινωνία πολιτών και οι αντίπαλοί της*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Μουζέλης, Ν. (1997) Τί είναι η Κοινωνία των Πολιτών. *Το Βήμα*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=94080>. Προσπελάστηκε στις 9 Μαρτίου 2017.

Μπεκ, Ο. (2000). *Τι είναι παγκοσμιοποίηση*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Παναγιωτοπούλου, Ρ. (2007). *Η κοινή γνώμη στην Ελλάδα 2005- 06*. Αθήνα: Σαββάλας.

Πουλακιδάκος, Σ. (2013) *Η προπαγάνδα ως θεμελιώδες συστατικό του δημόσιου λόγου: Η παρουσίαση του «μνημονίου» από τα ελληνικά ΜΜΕ*. Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Σχολή Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ.

Σιώμοκος, Γ. Ι. και Βασιλακοπούλου, Α. (2005). *Εφαρμογή Μεθόδων Ανάλυσης στην Έρευνα Αγοράς*. Αθήνα: Αθ. Σταμούλης.

Τέλλογλου, Τ. (2002). *Τα μέσα ενημέρωσης και οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις: Η δημόσια απραξία της κοινωνίας των πολιτών*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Φραγκονικολόπουλος, Χ. (2012). *Σκέψεις και προτάσεις για το ζήτημα της εικόνας και της επικοινωνίας των ελληνικών ΜΚΟ στην κοινή γνώμη και τα ΜΜΕ*. Μελέτη της Εικόνας των Ελληνικών ΜΚΟ στην Ευρύτερη Κοινή Γνώμη και στα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, Policy Paper No. 1, Θαλής- Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου Αξιολόγηση Ελληνικών Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων.

Ξενόγλωσση

Afouxenidis, A. (2014). *Organized Civil Society and political discourse in Greece: Patterns and Dynamics*. Draft paper. Available at: https://www.academia.edu/7582092/Organised_civil_society_and_political_discourse_in_Greece_patterns_and_dynamics [Προσπελάστηκε στις 29 Ιανουαρίου 2017].

Kaldor, M., Glasius, M., Anheier, H., Albrow, M., Price M. E. (2008) (eds). *Global civil society 2007/8: communicative power and democracy*. London: Sage.

Berger, A. A. (1998). *Media Research Techniques*. California: Sage.

Clarke, J., (2015). *Solidarity and Survival: A Multidisciplinary Exploration of Volunteering during the Greek Crisis*. Στο J. Clarke, A. Huliaras and D. A. Sotiropoulos *Austerity and the Third Sector in Greece*. London: Ashgate

Clarke, J., Huliaras, A., and Sotiropoulos, D. (2015) (eds). *Austerity and the Third Sector in Greece: Civil Society at the European Frontline*. London: Ashgate.

- Cleary, S. (1997). *The Role of NGOs under Authoritarian Rule*. New York: Macmillan Press.
- Cohen J. L. & Arato A. (1992). *Civil Society and Political Theory*. Cambridge MA: MIT Press.
- Garefi, I. & Kalemaki, E. (2013). *Informal Citizen Networks: The Case of Greece. A deliverable of the project 'The theoretical, empirical and policy foundations for building social innovation in Europe'*. European Commission, 7th Framework Programme, Brussels, European Commission, GD Research.
- Fenton, N. (2010). NGOs, New Media, and the Mainstream News: News from Everywhere. Στο Fenton N. *New Media, Old News: Journalism and Democracy in the Digital Age*. London: Sage
- Frangonikolopoulos, C. (2014). Politics, the Media and NGOs: The Greek Experience. *Perspectives on European Politics and Society*, 1-14.
- Frangonikolopoulos, C. & Poulakidakos, S. (2016). Greek NGOs in the Press: Trends in the presentation of Greek NGOs before and during the financial crisis. *Journalism*, 1-20.
- Jones N., Proikaki M., & Roumeliotis S. (2015). Social Capital Levels in Greece in Times of Crisis. Στο J. Clarke, A. Huliaras and D. A. Sotiropoulos *Austerity and the Third Sector in Greece*. London: Ashgate.
- Huliaras, A. (2014). *The Dynamics of Civil Society in Greece: Creating Engagement from the Top*. Jean Monet Papers on Political Economy, University of Peloponnese No. 10.
- Huliaras A., (2015), Greek Civil Society: The Neglected Causes of Weakness. Στο J. Clarke, A. Huliaras and D. A. Sotiropoulos *Austerity and the Third Sector in Greece*. London: Ashgate.
- Keane J. (1987) (ed). *Re-discovering Civil Society*. London: Verso.
- Lekorwe, M. & Mpabanga, D. (2007). Managing Non-Governmental Organizations in Botswana. *The Innovation Journal: The Public Sector Innovation Journal*, 12 (3), 2007, Article 10, 1-18.
- Loukidou, K. (2013). *Formal and informal civil associations in Greece: Two sides of the same coin?* Paper presented at the 6th Hellenic Observatory PhD Symposium, LSE.
- Neuendorf, K. A. (2002). *The Content Analysis Guidebook*. Thousand Oaks: Sage.
- Nye, J. (2004). *Soft Power: The means to success in a world of politics*. New York: Public Affairs.
- Pantazidou, M. (2013). Treading new ground: a changing moment for citizen action in Greece. *Development in Practice*, 23:5-6, 755-770.
- Papadopoulos A., Chalkias C. & Fratsea L. (2013). Challenges to immigrant associations and NGOs in contemporary Greece. *Migration Letters*, 10(3), 342-358.
- Polyzoidis, P. (2009). Non-profit organizations and human services in Greece: The residual segment of a weak sector. *Voluntas*, 20(2), 188-206.

Polyzoidis, P. (2015). NGOs and Social Welfare in Greece Reassessed: Comparative Insights and Crisis Repercussions. Στο J. Clarke, A. Huliaras and D. A. Sotiropoulos *Austerity and the Third Sector in Greece*. London: Ashgate.

Shoemaker, J. P. & Reese, S. D. (1996). *Mediating the Message: Theories of Influences on Mass Media Content*, New York: Longman Publishers USA.

Steinberg, G. (2011). *NGOs, the UN, and the Politics of Human Rights in the Arab–Israeli Conflict*, *Israel Journal of Foreign Affairs* V: 1, 73-88.

Stemler, S. (2001). An overview of content analysis. *Practical Assessment, Research & Evaluation*, 7(17), pp. 1-6.

Valvis, A. (2014). *Greek Media: The Vigilante of the NGO sector*. Athens: ELIAMEP, Working Paper 5.

Waisbord, S. (2011). Can NGOs change the news? *International Journal of Communication*, 5(1), pp. 142–165.

Willets, P. (2002). *What is a Non-Governmental Organization*. Article 1.44.3.7 in UNESCO Encyclopedia of Life Support Systems. World Bank.

Wimmer, D. R. & Dominick, R. J. (1994). *Mass Media Research: An Introduction*, London: Wadsworth.

World Giving Index (2012). *A global view of giving trends*. London: Charities Aid Foundation.